

Alkukodista, sukulaisuudesta ja äännteistöstä

Ural-Altäische Jahrbücher Band 41. Gedenkband Martinus Fogelius Hamburgensis. 1969.

Ural-Altäische Jahrbücher -sarjan 41. osana ovat ilmestyneet Hampurissa keuhällä 1968 pidetyn Martinus Fogelius -symposiumin esitelmät. Symposiumilla oli kolme teemaa: suomalais-ugrilainen äännetutkimus, suomalais-ugrilaisten kantojen alkukoti ja suomalais-ugrilaisten kielten mahdollinen sukulaisuus muiden kieliryhmien tai kielten kanssa. Kolme osanottajaa valmisti alustavan esityksen: Gyula Décsy ensimmäisestä, Péter Hajdú toisesta ja Bo Wickman kolmannelta teemasta. Nämä keskustelun pohjaksi tarkoitetut esitykset painettiin ennakoita sarjassa Mitteilungen der Societas Uralo-Altaica.

Suomalais-ugrilaisen äänneopin tutkimus on vallannut suurimman osan teoksesta. Kahdessa mittavassa artikkelissa Erkki Itkonen kumoaa Décsyn alustavan esityksen ja eräiden Unkarissa viime aikoina esitettyjen vokaalitutkimusten — Berceskyn, Rédein, Gulyan, Salin — väittämiä, joihin kuuluu mm. sgr. kvantiteettikorrelaation kiistäminen. Itkonen varoittaa hylkäämästä sitä tukea, minkä äänneasultaan konservatiiviset ims.kielet sgr. äänneopin tutkimukselle tarjoavat. Aulis J. Joki osoittaa, että kantasamojedi on ilmeisesti tuntenut puoliahneiden vokaalien kvantiteettikorrelaation.

Péter Hajdú sijoittaa alkukodin länsi-Siperiaan Obin keski- ja alajuoksun ja Ural-vuoriston väliselle alueelle; viimeistään 3. vuosituhannella eKr. olisi osa väestöstä siirtynyt länteen Kaman ja Petšoran varsille. Tähän käsitykseen Hajdú on päätenyt tutkiessaan sgr. kielten puiden nimiä; viiden hän katsoo palautuvan kantakieleen, näistä neljä on taigan puiden, yksi lehtipuun nimitys. (Harmatta on huomauttanut, sanoo Hajdú, että edelli-

sistä kaksi saattaa osoittautua lainoiksi indeur. taholta. Denis Sinor puolestaan esitelmässään ilmoittaa, että nämä samat kaksi nimeä tunnetaan myös altailaisissa kielissä.) Tämän perusteella alkukoti olisi sijainnut alueella, jolla taigan länsiraja kohtasi sekametsäalueen itärajan. Siitepölyanalyysi on osoittanut, että raja 6.—4. vuosituhannella eKr., siis kantakansan hajoamista edeltäneenä aikana, kulki Hajdún mainitsemalla alueella. Erkki Itkonen pitää hyvin uskottavana neuvostoliittolaisen arkeologin Halikovin käsitystä: uralilainen alkukoti ulottui Kamalta Uralin yli länsi-Siperiaan. Sgr. kantakansan nautinta-alueen länsiraja saattoi Itkosen mukaan ulottua Baltiaan ja Suomeen saakka. Tämä selittyisi kantakansan elinkeinoista. Sen metsästäjäheimot olisivat olleet peuranpyytäjiä, ja villipeurahan vaeltaa suunnattoman pitkiä matkoja. Itkonen viittaa niihin kivikautisiin lusikka- ja reenjalastyyppeihin, joita on löydetty Suomesta ja Uralilta.

Bo Wickmanin alustus ja Wolfgang Veenkerin esitelmä esittelevät eri sukulaisuusteorioita. Traditionaalit ural-altailainen, indouralilainen ja uralilais-jukagirilainen hypoteesi ovat luonnollisesti esillä, mutta ovatpa vain muutamia vuosia sitten neuvostoliittolaiset tutkijat Dolgopolski ja Illitš-Svitytš ja amerikkalainen Swadesh olleet valmiit yhdistämään lähes kaikki Euraasian ja osan Pohjois-Amerikan kielistä samaan kieliperheeseen. — Collinder kokeili hiljattain, missä määrin nykyruotsin ja nykykreikan sukulaisuus vielä ilmenee, ja Pentti Aalto toteaa, että Collinderin saamiin tuloksiin verrattuna se aines, joka ural-altailaisista vertailuista kertyy, on paljon todistusvoimaisempi. Aurélien Sauvageot pitää todistamattomana uralilais-jukagirilaista oletusta. Se mikä on yhteistä uralilaisille kielille ja jukagirille, on yhteistä myös altailaisille kielille ja jukagirille; erityisesti konjugaatioltaan jukagiri edustaa uralilaisista kielistä, samoin kuin myös altailaisista täysin poikkeavaa tyyppiä. — Gyula Décsy huomauttaa, että tällaisissa kieli-

kuntien välisissä vertailuissa liikutaan 10 000:n, ehkäpä 20 000:nkin vuoden takaisessa ajassa; klassisen kielenvertailun menetelmin voidaan enää 5 000 vuodenkin takaisia ilmiöitä vain vajavaisesti kuvata. Tämän etäisimpiä jaksoja tutkivan kielitieteen, paleolingvistiikan, tehtäväksi Décsy mieluummin näkeekin vertailujen tekemisen, yhtäläisyyksien toteamisen maailman kaikkien kielten välillä.

Hampurin symposiumin symbolin, Martin Vogelín, kuvaa hahmottavat teoksen alkuun sijoitetut György Lakón ja Hans Kangron artikkelit.

Raija Bartens

Uralilaisten kielten lauseoppia

Symposion über Syntax der uralischen Sprachen 15. 18. Juli 1969 in Reinhausen bei Göttingen. Im Auftrage der Akademie in Göttingen herausgegeben von Wolfgang Schlachter. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. 232 s. 1970.

Göttingeniin kokoontui kesällä 1969 17 suomalais-ugrilaisen kielten syntaksin tutkijaa nelipäiväiseen symposiumiin. Sen aikana kukin osanottaja piti esitelmän ja esiintyi kahden muun esitelmänsijän opponentinä. Kongressin isäntä, prof. Wolfgang Schlachter, on julkaissut symposiumissa pidetyt esitelmät ja opponenttien esitykset; mikäli esitelmä on aiheuttanut keskustelua, on siitäkin sisällytetty kirjaan lyhyt selostus.

Konjugaation kysymykset ovat aiheissa etualalla. W. Schlachterin esitelmä käsittelee lapin tempussysteemiä. Gy. Décsy tarkastelee »olla»-verbiä selkupin predikaativirakenteessa, J. Gulya ostjakin aktiivisia, ergatiivisia ja passiivisia, P. Hajdú samojedin kieltoverbiä ja B. Wickman juraakin objektiikonjugaatiota. P. Siro päätyy suosittamaan generatiivista metodia kon-

jugaation tutkimukseen. Kaasussyntaksia edustaa kaksi esitelmää, A. Alhoniemen tutkimus tšeremissin tulosijan käytöstä välineen ilmaisijana ja S. Károlyn esitys kaasuspäätteiden funktioiden tutkimisesta; hän näkee välttämättömäksi käyttää apuna synonyymisten ja homonyymisten rakenteiden tarjoamia vertailumahdollisuuksia. Eeva Kangasmaa-Minn tutkii tšeremissin nominalisaatiota, G. J. Stipa syrjääänin impersonaaleja, M. Korhonen lapin anonyymia tekijää edellyttäviä ilmauksia. J. Balázsín aiheena ovat syntagmat, L. Benkón nominiverbit. P. Saukkonen tarkastelee synteettisen ja analyttisen konstruktion välistä kilpailua suomessa ja K. Rédei vieraan kielen vaikutusta syntaksiin, permjakkimurteen venäläisperäisyyksiä. G. Ganschow esittelee itse kehittämänsä lauseopillisen analyysin merkintätavan. O. Ikola selostaa Turun yliopiston suomen murteiden lauseopillisen arkiston työtä.

Schlachter aloittaa lapin tempussysteemin tarkastelunsa huomauttamalla sen ja germaanisten kielten systeemin samankaltaisuudesta. Toisaalta lapin ja suomen systeemien yhtäläisyydet ovat silmäänpiitäviä. Näiden kolmen kielimuodon tempusjärjestelmä sisältää yksinkertaisten tempusten lisäksi yhdistettyjä. Yhteinen piirre on sekin, että yhdistetyt aikamuodot ovat myöhäisiä; germaanisella taholla ei esim. gootti vielä tuntenut aktiivin yhdistettyjä aikamuotoja; lapin ja suomen lisäksi permiläisissä kielissä ja tšeremississä on yhdistettyjä tempuksia, jotka kuitenkin ovat nuoria eivätkä luonteeltaan puhtaasti temporaalisia. Lappi ja suomi muodostavat perfektinsä ja pluskvamperfektinsä partisiippiin perfektii käyttäen. Näillä nominaalimuodoilla ei kuitenkaan morfologiselta kannalta ole mitään yhteistä; lapin muodon erottaa suomen vastaavasta muodosta lisäksi sen taipumattomuus. Tempusta muodostava part. perf. edustaa aikaisempaa nominaalilauseen predikaattiosaa. Uralilaisille kielille luonteenomainen nominaalilause on kuitenkin lapista, varsinkin keskusmurteis-